

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARNI ASAR QAHRAMONLARINI BAHOLASHGA O'RGATISH

Meretgeldieva Aygul

NDPI Boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-kurs talabasi

Annotasiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinif o'quvchilarini badiiy adabiyotga qiziqtirish va undagi qahramonlarni tushuntirish va ularning sezinmalarini anglashga o'rgatish, tanqidiy tafakkur tushunchasi va uni keltirib chiqaradigan turfa axborotlar bayon qilinadi*

Kalit so'zlar: *badiiy asar va uning qahramonlarini baholash, tanqidiy hamda estetik tafakkur, badiiy his-tuyg'ular, badiiy asarni idrok etish, obrazli tafakkur, timsollar*

Boshlang'ich sinif o'quvchilarini badiiy asarlarga qiziqtirib borish, asar qahramonlarini bilish va ularni tushunish, tuyg'ularini his qilish hamda ularga nisbatan baho chiqarish asosi mezon bo'lib hisoblanadi.

Badiiy asar tahlili ustida ishlash jarayonida qahramonlarni baholash uchun o'quvchilarning tanqidiy tafakkuri ishga tushadi. Tanqidiy tafakkur tushunchasi ostida insonning mustaqil fikrlash tarzi yotadi va uning asosini turfa axborotlar tashkil etadi. Tanqidiy tafakkur tushunchasi zamirida qo'yilgan masalaga ishonchli dalillar yordamida mustaqil ravishda yondashuv nazarda tutiladi. Mazkur pedagogik hodisaning o'ziga hos jihati shundan iboratki, unda o'quvchilar ta'lim jarayonidagi faoliyatlarini o'zlari aniq, ob'yektiv maqsaddan kelib chiqqan holda mustaqil tarzda loyihalashtiradilar, xatti-harakati, fikrlari to'kislashib borishi asnosida rivojlanishlarining darajasini ham namoyish etadilar. Ayni zamonda zarur yakuniy natijaga ham muvaffaq bo'ladilar.

Boshlang'ich adabiy ta'limda o'quvchilarni badiiy asar qahramonlariga tanqidiy baho berishga o'rgatadigan darslar an'anaviy darslardan nisbatan farqlanadi. Bunday darslarda o'quvchilar o'qituvchining aytganlarini bajaradigan ob'yektlikdan dars jarayonida faol va mustaqil harakatlanuvchi sub'yektlarga aylanadilar. Ular oldilariga qo'yilgan murakkab masalalar, savollar, topshiriqlar ustida o'ylanadilar, izlanadilar, qayta-qayta badiiy matnga murojat qiladilar, bir-birlari bilan fikr almashdilar, badiiy asar va undagi obrazlarni har xil rakurslarda tahlilga tortadilar. Bu jarayonda, o'z-o'zidan, o'quvchida badiiy matnga nisbatan ijodiy munosabat shakllanadi. Chunki asarning mohiyatiga kirilgani sari u anglanadi, anglangani sari ruhiyatda ma'lum tuyg'ular paydo bo'ladi.

Ruhiyatda qahramonlarga nisbatan muhabbat yoki nafrat, achinish yoxud g'azablanish hissi, ularga ko'maklashish, dardlarini bo'lishish istagi paydo bo'ladi. O'quvchi ko'ngilda badiiy matn muhokamasi asnosida paydo bo'lgan bunday tuyg'ular uni matnning mohiyatiga chuqurroq kirishga, oqibatlarining sabablarini yaxshiroq o'rganishga, qahramonning shaxsi, xatti-harakatlarini taftish qilishga undaydi. Shu asnoda badiiy asar qahramonlariga munosabat bildiriladi va baholanadi. Boshlang'ich adabiy ta'lim uchun asar yoki undagi timsollarga nima uchun shunday baho berilganligini asoslab berish o'ta muhimdir. Bunday vaziyatlarda o'qituvchi kuzatuvchi, muvofiqlashtiruvchi, yo'naltiruvchi va umumlashtiruvchi mavqeni egallaydi.

O'quvchilarni badiiy asar qahramonlarini baholashga o'rgatuvchi o'qish darslarining turli tiplari va ko'rinishlari mavjud. Darsning alohida usullari maktab amaliyotida namoyon bo'ladi. Bunday darslar o'qituvchilarning amaliy faoliyatida alohida o'rin egallaydi. O'quvchilarni badiiy asar qahramonlarini tasniflashga o'rgatadigan darslar o'z maqsadiga ko'ra o'quvchilarning tanqidiy hamda estetik tafakkurlari, badiiy his-tuyg'ulari, badiiy asarni idrok etish ko'nikmakari, obrazli tafakkurni o'stirish, ular ongini timsollar yordamida boyitish, axloqiy, estetik, ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, ma'naviy tarbiyalash, o'qishga ijobiy munosabat uyg'otish, badiiy asar va san'at namunalari bilan muntazam muloqot uyg'otish, badiiy asar va san'at namunalari bilan muntazam muloqot qilishga ehtiyoj hosil qilish, badiiy asarni mustaqil tahlil qilish, ularni baholay olish, qiziqarli badiiy asarlarni mustaqil izlab topish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Badiiy asarlarning qahramonlarini munosib baholashda muayyan nazariy bilimlarga ham ehtiyoj seziladi. Bu boshlang'ich adabiy ta'limning yuqori bosqichida, to'rtinchi sinflarning ham kuchlilaridan yoki maxsus gumanitar yo'nalishdagi xususiy sinflarda amalga oshiriladi. Chunki bunday faoliyatga kirishgan o'quvchi ilmiy mantiqqa tayangan holda ish olib borishi taqozo etiladi. Badiiy asar qahramonlari shaxsini baholashda o'quvchilarning psixologik, pedagogik, mantiqiy, falsafiy bilimlari integratsiyalashadi va berilgan bahoning har jihatdan munosib va asosli bo'lishiga imkon yaratiladi.

Boshlang'ich adabiy ta'limda kichik o'quvchilarni adabiy asarlar qahramonini baholashga yo'naltirishni X.To'xtaboyevning 4-sinf "O'qish kitobi" darsligiga kiritilgan. "Xatosini tushungan bola" hikoyasi misolida quyidagicha ko'rish mumkin. Har doimgidek, o'qituvchining asosiy ish turi matn mazmuni asosida savol va topshiriqlar tuzishdan iborat. Faqat bu safar butun diqqat-e'tibor shaxsga asar qahramonlari tabiatini aniqlash, undagi ijobiy yoki salbiy sifatlarni farqlash va ularni baholashga qaratiladi. Darslikda hikoya mazmuni yuzasidan: "Qosimjonning manmanlikka berilishi sababini izohlang. O'qituvchi

nega unda tábex berdi? Qosimjonni manmanligi uchun o'rtoqlari qanday jazolashdi? Hikoyaning "Xatosini tushungan bola" deb nomlanishini izohlang" tarzidagi to'rtta savol va topshiriq taqdim etilgan. Lekin ular bilan ishlaganda asar qahramonlarini to'liq anglash, ularni munosib baholash mumkin emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Q.Husanboyeva, M.Hazratqulov, Sh.Jamoldinova" Boshlang'ich sinflarda adabiyot o'qitish metodikasi" kitobi. Toshkent - 2020
2. R.Tolipova, O'.Mavlonova, D.Xujaeva "Til va adabiyot o'qitish metodikasi" kitobi. Toshkent - 2004
3. azkurs.org
4. ares.uz
5. amazon.sg